

תלתן הביצות *Trifolium fragiferum* צמח הגדל בבתי

גידול לחים (אוגוסט 2021)

ערגה אלוני

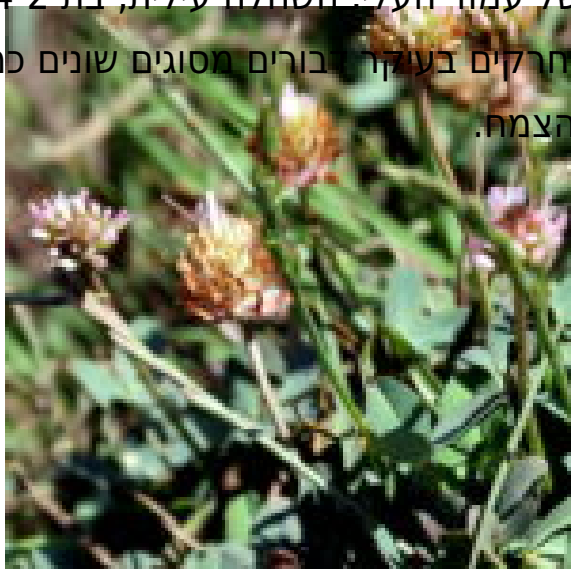
תלתן הביצות הוא עשב רב-שנתי נפוץ בבתי גידול לחים: ביצות, מעיינות ודשאים מושקים. הצמח בעל קני שורש וגבעוליו משתרשים במפרקים. העלה מורכב תלתני והתפרחות נישאת על גבעול זקוף ובראשו תפרחות בעלות פרחים פרפרניים בהירים הפורחים בצפיפות.

תלתן הביצות הוא מין רב שנתי בסוג תלתן המשתייך למשפחת הקטניות (בעבר נכלל בפרפרניים שאוחדו עם הקטניות). לצמח קנה שורש תת קרקעי וגבעולים על פני הקרקע שיוצרים משטחים צפופים המאופיינים בעלים בעלי עמוד גבוה שאורכו 3-7 ס"מ (שמידע 2005) ותפרחות בולטות. העלים (עלה-מורכב תלתני), מסורגים על הגבעול. בבסיס ציר העלה מעורים עלי לואי. בראשו מסודרים שלושה עלעלים היוצאים מנקודה אחת, גודל עלעל 0.5-2 x 0.5-1.5 ס"מ (Zohary, 1966), צורתו דמוית ביצה, ראשם קהה, שפתם בעלת שינון צפוף ועדין, הצבע ירוק ללא כתמים. כל עלעל פונה לכוון שונה.

תלתן הביצות: מימין- הצמח יוצר משטחים צפופים בבתי גידול לחים. משמאל: עלים ותפרחות. צילמה ערגה אלוני ©

הפרחים מסודרים בתפרחת חיקית דמוית קרקפת מרובת פרחים. הקרקפת נישאת על עוקץ, קוטרה 10-15 מ"מ, בבסיסה חפי מעטפת באורך 3-6 מ"מ. הפרחים דו מיניים, יושבים קרוב זה לזה, בבסיס כל פרח חפה מוארכת. צינור הגביע ירוק בראשו חמש שינים בלתי שוות. שתיים קצרות ושלוש ארוכות. צינור הגביע עטור שערות לבנות רכות וצמריות והוא מתנפח לאחר ההפריה בצורה בלתי סימטרית. הכותרת ארוכה מהגביע, צבעה וורוד-לבן. הפרח בעל מבנה פרפרי טיפוסי בן 5 עלי כותרת: המפרש מוארך, המשוטים קצרים והסירה בצורת מרזב בו מוסתרים 9 אבקנים פוריים וסטמינוד אחד (אבקן לא פורה). זירי האבקנים מאוחים סביב חלקו התחתון של עמוד העלי. השחלה עילית, בת 2-4 ביציות. הפרחים מכילים צוף והם מואבקים ע"י חרקים בעיקר בורים מסוגים שונים כמו גם ע"י דבורת הדבש המרבים לבקר את פרחי הצמח.

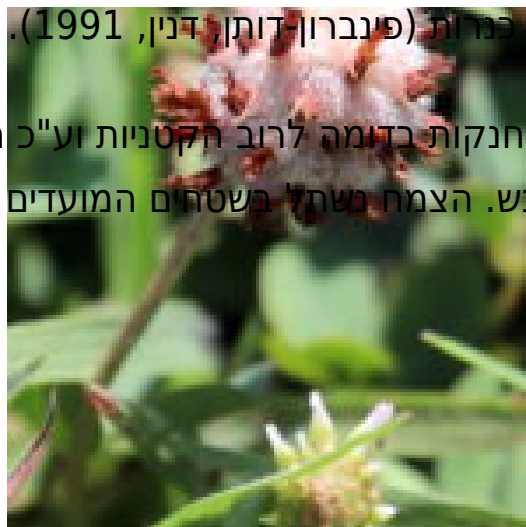

תלתן הביצות: התפרחת קרקפת כדורית נישאת על עמוד גבוה. צילמה ליאורה קרת המקור: צמח השדה. משמאל: תפרחת לאחר הפריית הפרחים שנותקו יבשים והגביע נפוח מכוסה שערות לבנות. צילמה ערגה אלוני ©

לאחר ההאבקה והפריית הפרחים הכותרת מתייבשת ומשנה צבעה לחום. היא אינה נושרת ונותרת יבשה בגביע. מהשחלה מתפתחים תרמילים קצרים בעלי כ-3 זרעים המוגנים בגביע השעיר. יחידות התפוצה הם הגביעים בשלמותם הנפוצים ע"י רוח או ע"י הידבקותם באמצעות שערות הגביע לבעלי חיים שונים המפיצים אותם.

בית הגידול של הצמח הם מקומות לחים בסביבת מעיינות, ביצות, שלוליות קבועות ודשאים מושקים. שם הם יוצרים משטחים ירוקים פורחים, החודרים אל בין המינים הגדלים במקום. טיפוס התפוצה של הצמח הוא ים- תיכוני, אירנו- טורני ואירו- סיבירי. נפוץ באירופה, טורקיה מרכז ומזרח אסיה, דרום אוסטרליה, צפון אפריקה, במרכז ארה"ב במערבה ובמזרחה, ובמזרח דרום אמריקה. בארץ הצמח גדל בחרמון ובגולן, בגליל העליון והתחתון, עמק עכו, השרון, פלשת, שפלה, הרי יהודה ומדבר יהודה, צפון הנגב, הר הנגב. בעמקים: בעמק יזרעאל בקעת החולה ובעמק כנרת (פינברון-דותן, דנין, 1991).

תלתן הביצות מעשיר את הקרקע בחנקות בדומה לרוב הקטניות וע"כ הוא משמש כזבל ירוק. כמו כן הוא בעל ערך כצמח דבש. הצמח משתל בשטחים המועדים להצפות או באזורים עם קרקע מלוחה.

מימין: תפרחת צעירה של תלתן הביצות. המין הקרוב לו משמאל, תלתן זוחל שעליו בעלי כתמי צבע בהיר והגביע שלו לא מתנפח לאחר הפריית הפרח. צילמה ערגה אלוני ©

מין קרוב ל**תלתן הביצות** הוא **תלתן זוחל** ושניהם גדלים בבתי גידול דומים. ההבדל ביניהם: **תלתן הביצות** עלעליו ירוקים חסרי כתמים, התפרחת דמוית קרקפת, צבע הפרחים וורוד, הגביע שעיר התופח בעת הבשלת הפרי. בעוד שתלתן זוחל עלעליו בעלי כתמים והגביע אינו שעיר ואינו תופח בהבשלתו (הלר ד. 1983).

ספרות

פינברון-דותן נ. דנין א. 1991. המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

שמידע, א., 2005: צמחי ישראל המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י. הוצאת מפה

הלר ד. (אלון ע עורך) 1983. החי והצומח של א"י אנציקלופדיה שימושית מאוירת. משרד הביטחון, החברה להגנת הטבע. כרך 10 עמ' 180.

Zohary, M., 1966. Flora Palaestina. The Israel Academy of Sciences and humanities Jerusalem V. 2 p 169